

АКАДЕМІЧНЕ УКРАЇНОЗНАВСТВО ТА ВИВЧЕННЯ ГОНЧАРНИХ ПРОМИСЛІВ ПОДІЛЛЯ у 20-х роках ХХ століття

В історії українського народознавства 20-і роки ХХ ст. посідають особливо помітне місце. Вони характеризуються піднесенням національної свідомості, зростанням інтересу до власної історії та культури, розгортанням масового краєзнавчого руху та активності національної наукової еліти у дослідженні й збереженні для майбутніх поколінь культурно-історичної спадщини українського народу.

Організаторами та координаторами цього піднесення стали установи Української Академії Наук: Етнографічна комісія (1921), Музей-кабінет антропології та етнології ім. Ф.Вовка (1921), Секція етнографії Комісії краєзнавства (1922), Культурно-історична комісія (1924)¹, Кабінет примітивної культури (1925) при Відділі примітивної культури і народної творчості Науково-дослідної кафедри історії України, яку очолював М.С.Грушевський² та інші.

Незважаючи на значне зменшення кількості наукових працівників, з яких частина загинула у вирі війни та визвольних змагань або перебувала в еміграції, на голод і скрутне матеріальне становище, українські вчені об'єднані навколо ВУАН, за короткий час розгорнули багатогранну дослідницьку діяльність, провели титанічну роботу по налагодженню цієї справи в усіх регіонах України.

Патріотично налаштована наукова еліта у річищі проголошеної політики українізації намагалася звернути увагу державних органів на критичний стан української культури, на необхідність рішучих дій щодо її підтримки. 25 квітня 1922 р. у Києві відбулася нарада науковців та культосвітніх працівників, на якій йшлося про спільне звернення до уряду з меморандумом від усіх великих українських наукових та культурно-освітніх закладів. На засіданні були присутні співробітники Музичного товариства ім. Леонтовича Д.Коліух і О.Чапківський; представники ВУАН А.Лобода і С.Меженко; Художньо-промислової школи – Ю.Михайлів та інші. З інформацією виступив О.С.Чапківський, який звернув увагу присутніх "...на пекучу потребу вжити рішучих засобів для порятунку української культури, котра внаслідок різних обставин і сучасного економічно-політичного становища опинилась в положенні розбитої і занедбаної сили". Один із реальних способів "рятування" учасники наради вбачали в офіційному зверненні до уряду. Меморандум доручили підготувати академіку С.Єфремову, Д.В. Коліуху та Ю.О.Меженку³.

Проблемою державної ваги вважав збереження української культури і М.Грушевський. У 1924 р. вийшла у світ його стаття "Збереження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання"⁴, яка фактично стала програмною у розгортанні історико-етнографічних досліджень і значною мірою залишається актуальною і в наш час.

У статті автор наголошував на важливості збиральницької та пошукової роботи, "негайного" дослідження та збереження культурно-історичних пам'яток минулого українського народу, бо втрата часу буде неприпустимою провиною перед наступними поколіннями. М.С.Грушевський зазначав особливу відповідальність державних установ, бо саме вони зосереджують культурну ініціативу, всі засоби і можливості науково-дослідницької праці. Держава повинна зберігати для наукових досліджень і для свідомості нових поколінь давні форми й знаряддя господарської діяльності предків. Автор звертав увагу на необхідність рішучої реорганізації музейної справи в Україні, підготовки кваліфікованих кадрів дослідників, збирачів, інструкторів, закликав до створення нових наукових установ, які разом з уже працюючими інституціями Академії Наук розгорнули б історико-краєзнавчу пошукову діяльність, особливо в галузі історії культури, фольклору та етнографії.

Позиція М.Грушевського була співзвучна настроям переважної більшості українських вчених, які через історико-етнографічні дослідження в центрі і на місцях утверджували національну ідею.

Значний внесок у цю справу зробила Етнографічна комісія ВУАН, що була створена 20 квітня 1920 р. як відповідна секція Українського наукового товариства. В її складі працювали 4 підсекції: загальної етнографії, фольклору, вивчення народного права та народної музики. Головою Комісії став професор В.Клінгер, секретарем – А.Онищук. У листопаді 1920 р. було обрано Президію, до

якої увійшли відомі вчені А.Лобода (голова), К.Квітка (заступник), А.Онищук (секретар), Д.Шербаківський (скарбник). У червні 1921 р. Етнографічна секція об'єдналася з Українською Академією Наук, отримавши статус Комісії.

На 1 липня 1925 р. вона вже нараховувала у своєму складі 24 члени, які працювали на громадських засадах. Крім того, у її роботі брали участь ще понад 50 відомих вчених-українознавців, а також численні кореспонденти з усіх регіонів України⁵.

У програмних документах своїми найважливішими завданнями Комісія проголосила "...об'єднувати наукових діячів у галузі етнографії на Україні; провадити планомірну й систематичну науково-дослідчу працю як силами членів Комісії, так і залучаючи до цієї праці дослідників на місцях, допомагати розвитку нових осередків для дослідження українського селянського, а так само й міського народного побуту й усної творчості; збирати й вивчати етнографічно-фольклорний матеріал"⁶.

Науково-дослідницька діяльність Комісії здійснювалася в різноманітних напрямках і формах роботи: засіданнях, на яких відбувались "зачитування й обміркування доповідей" та обговорення актуальних поточних проблем, складанні бібліографічних покажчиків, інструктивних листів, збирацьких програм, влаштуванні спеціальних екскурсій, експедицій як з організаційною, так і пошуковою метою, етнографічних гуртків та семінарів з методології збирання, вивчення досвіду етнологічних досліджень у Західній Європі та Америці, налагодженні міжнародних зв'язків⁷, виданні часописів та активній публікації напрацьованих матеріалів тощо. У своєму штаті Комісія мала тільки двох працівників, а всі решта працювали на громадських засадах.

У 1920 – 1928 рр. відбулося 188 засідань Етнографічної комісії, на яких було обговорено 222 доповіді⁸. Тільки за перші п'ять років роботи було розроблено й розповсюджено понад 6 тисяч різноманітних відозв, програм та інструкцій щодо організації краєзнавчо-етнографічної роботи та збирання пам'яток народної культури⁹.

Комісія видавала "Етнографічний вісник" (1925 – 1932 рр., 10 книг, 150 наукових статей) та "Бюлетень Етнографічної Комісії ВУАН" (1926 – 1930 рр., 16 номерів). Крім того, її співробітники систематично публікували матеріали у "Записках..." та "Збірнику історично-філологічного відділу УАН", часописі "Україна", збірнику "Первісне громадянство та його пережитки на Україні", що видавав Кабінет примітивної культури, друкували монографії, брали участь у нарадах, конференціях, які проводились як на міжнародному, всесоюзному та республіканському рівнях, так і на місцях, активно виступали на сторінках преси.

Примітною рисою діяльності установ ВУАН цього періоду є залучення широких верств населення до краєзнавчого пошуку, створення силами культурно-освітніх працівників, учителів, студентів, селян розгалуженої кореспондентської мережі на всій території України. Вже в першій половині 1925 р. тільки з Етнографічною комісією співпрацювали 145¹⁰, а станом на 1 січня 1928 р. – понад 380 дописувачів з усіх регіонів республіки, 46 з них займалися дослідницькою роботою на Поділлі¹¹.

Етнографічна комісія, Кабінет антропології та етнології імені Хведора Вовка, Відділ примітивної культури і народної творчості, Культурно-історична комісія, Комісія історичної пісенності та інші інституції ВУАН активно займалися й екскурсійно-експедиційною роботою. Тільки за 1929 р. установи Академії Наук здійснили 19 експедицій (індивідуальних і колективних), під час яких було зібрано значний фактичний матеріал¹². Прагнучи надати цій діяльності організованого, планомірного характеру на пропозицію академіка М.С.Грушевського Кабінет примітивної культури при Відділі примітивної культури і народної творчості Науково-дослідчої катедри історії України спільно з Культурно-історичною комісією та Комісією історичної пісенності ВУАН 10 жовтня 1928 р. започаткував комплексне порайонне етнографічне вивчення України¹³. Саме тоді було прийнято рішення про негайну організацію лабораторного курсу методології збирання, наукового семінару комплексного обстеження України, "вироблення основних ліній програм комплексного обслідування"¹⁴.

Значну увагу приділяли установи Академії Наук і дослідженню традиційно-побутової культури Поділля. Тільки протягом 20-х років у цьому регіоні України працювали, за підрахунками автора, близько 30 різноманітних експедицій науковців, які збрали значний фактичний матеріал з фольклору та етнографії краю. Об'єктом цих польових досліджень стали культурно-побутові особливості населення, звичаї та обряди, народне мистецтво. Чи не найбільше уваги приділялося вивченню кустарних промислів та ремесел. Всебічне їх обстеження відбувалося у річищі дослідження продуктивних сил Поділля для більш раціонального використання місцевих ресурсів, стимулювання розвитку традиційних видів господарської діяльності.

З-поміж усіх побутових у регіоні ремесел і видів народного мистецтва найбільший інтерес у

науковців викликало гончарство. Це обумовлювалось багатьма факторами: 1) глибокими історичними традиціями промислу; 2) своєрідністю художньо-стильових особливостей кераміки Поділля як основного гончарного центру Правобережної України; 3) значною кількістю гончарних осередків і талановитих майстрів, що зуміли зберегти свою самобутність і мистецькі традиції краю; 4) потребою обстеження запасів сировини, стану керамічного промислу, його перспектив та питомої ваги в економіці регіону.

Особливий внесок у вивчення подільського гончарства досліджуваного періоду зробив відомий науковець, етнограф, краєзнавець, уродженець с. Степашки Гайсинського повіту Подільської губернії Юрій Семенович Александрович. З двадцятирічного віку він, юрист за фахом, брав активну участь у краєзнавчому русі на Поділлі, вивченні народної культури, за дорученням земства обстежував кустарні промисли, організовував виставки, збирав і поповнював цінними пам'ятками колекції Музею Подільської губернії, де обіймав посаду хранителя культурно-історичного відділу¹⁵. Міцна дружба єднала Ю.Александровича з подолянцем, відомим етнографом К.Широцьким. У фондах Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського (далі НБУ) зберігаються кілька листів краєзнавця до К.Широцького, в яких він описував свої пошуки на терені культури Поділля, цікавився науковими інтересами земляка-однодумця, міркував про спільні збирацькі плани¹⁶.

У 1921 р. Ю.Александрович отримав призначення завідувачем Подільського губернського архівного управління. До 1924 р. з його ініціативи було зареєстровано і взято під охорону 1231 архів губернії¹⁷. Він – засновник Державного архіву Вінницької області, один з фундаторів Вінницького округового історико-побутового музею¹⁸. У 20-х роках тісно співробітничав з Кабінетом виучування Поділля при Вінницькій філії бібліотеки ВУАН, Етнографічною комісією та іншими установами Академії Наук¹⁹.

Найбільшого піднесення набула збирацька праця Ю.Александровича з 1925 р., коли він був запрошений на посаду спочатку співробітника, а потім і завідувача кустарного відділу Київського сільськогосподарського музею, а з 1929 р. – й співробітника Української комісії по вивченню продуктивних сил (УКОПС) при ВУАН²⁰. Саме Ю.С.Александрович і був у 20-х роках основним організатором і координатором експедиційного дослідження гончарних промислів Поділля, поповнивши колекції Сільськогосподарського та інших музеїв багатьма зразками подільської кераміки. Дослідником було здійснено кілька індивідуальних та колективних екскурсій на Поділля, підготовлено доповіді на засідання Етнографічної комісії²¹ та інших інституцій ВУАН, зроблено понад 10 публікацій²² тощо. І хоч етнографічні експедиції Ю.Александровича не завершилися створенням узагальнюючих праць, вони, безумовно, відіграли велику роль у нагромадженні фактичного матеріалу про походження та традиції подільської кераміки, її найвідоміших митців та окремі осередки.

Вже у 20-х роках польові матеріали, зібрані науковцем, стали предметом поглибленого вивчення. Так, працівник Центрального музею народознавства (м. Москва) Г.Самарін у передмові до своєї праці “Подольские гончары” (1929) зазначав, що фактичним матеріалом значною мірою він завдячує колекціям подільського гончарства у Сільськогосподарському музеї та Державному музеї ім.Т.Шевченка, цінним консультаціям та повідомленням вчених Ю.Александровича та Є.Спаської²³. За експонатами, що зібрав Ю.Александрович, була підготовлена і розвідка Н.Геппенер “Жерденівські гончарі Лавренюки-Полив'яні” (1928), яка обговорювалась у семінарі професора Д.Щербаківського при Науково-дослідній кафедрі мистецтвознавства у Києві²⁴. Можна назвати чимало наукових публікацій, які посилаються на ту значну колекцію пам'яток подільського гончарства, що зібрав і зберіг для майбутніх поколінь Ю.С.Александрович. Безумовно, його матеріали чекають свого подальшого вивчення.

У фондах Інституту рукописів НБУ зберігається ряд документів щодо географії, учасників, фінансування подільських експедицій дослідника²⁵. Вони свідчать про те, що маршрути вченого пролягали до найбільш відомих гончарних осередків краю: сіл Бубнівки, Жерденівки, Крищенець, Антонівки, Адамівки, м. Смотрича та інших. Ю.Александрович активно співробітничав з місцевим краєзнавчим активом, залучав до обстежень працівників музеїв. Наприклад, вивчення смотрицького гончарства відбувалось спільно з директором Вінницького Історико-побутового музею Г.В.Брілінгом. Як зазначав згодом у своєму звіті Ю.Александрович, вони працювали “в повному ідейному контакті із завданнями УКОПСу в питаннях даної дослідницької роботи з гончарства”²⁶.

Авансові звіти за витрату коштів свідчать про мізерне фінансування експедицій. Доходило, навіть, до натурального обміну. Так, Ю.Александрович як представник УКОПСу отримав для обміну на зразки гончарних виробів 4 діжки фаянсового посуду тогочасного заводського виробництва, яким він розраховувався також і за допомогу місцевого населення в організації обстеження та придбання цінних пам'яток кераміки²⁷. Також йдеться про обмін фаянсового посуду (вартістю 24 карбованці) на

значну колекцію зразків смотрицьких гончарних виробів, яку зібрав Вінницький історико-побутовий музей. Оскільки ці матеріали музею не мав змоги самостійно опрацювати і опублікувати, то він на умовах обміну надав їх у розпорядження Кустарного відділу УКОПСу, "...щоб вивчати посуд в подальшому і використовувати таким чином отриманий матеріал для видавничих цілей"²⁸.

Особливий науковий інтерес Юрія Александровича був пов'язаний з бубнівською керамікою. Саме він першим з українських вчених зробив спробу всебічно вивчити один з найвідоміших гончарних центрів південно-східного Поділля. Бубнівка привертала дослідника не тільки глибокими історичними традиціями, а й неповторною красою та своєрідним характером глиняних виробів. Діапазон бубнівських майстрів завжди був дуже широким. Тут, на противагу багатьом іншим подільським осередкам, де гончарі спеціалізувалися у виготовленні, в основному, окремих видів посуду, вироблялись речі різноманітної форми, розміру та якості, їхні стійкі, яскраво виражені художньо-стильові особливості передавалися з покоління в покоління.

Протягом 20-х років Ю.Александрович кілька разів виїздив до Бубнівки. Зібрана ним колосальна (понад 600 пам'яток) колекція старовинних та тогочасних виробів місцевих гончарів у кустарному відділі Сільськогосподарського музею у Києві не мала собі рівних щодо кількості та різноманітності варіантів, а також багатства форм бубнівського посуду²⁹. За матеріалами бубнівських екскурсій Ю.Александрович підготував і виголосив на засіданні Етнографічної Комісії восени 1925 р. доповідь, яка була опублікована згодом у журналі "Побут"³⁰.

У кількох експедиціях до Бубнівки брала участь і відомий вчений, співробітник Етнографічної комісії Лідія Шульгіна. Її розвідка "Гончарство в с. Бубнівці на Поділлі" (1929)³¹ є вагомим внеском у дослідження не тільки подільського, а й українського гончарства. Матеріали до неї були зібрані й опрацьовані протягом зими-осені 1926 р. та літа 1928 р. Дослідниця дуже детально, із збереженням місцевої гончарської лексики описала весь процес керамічного виробництва (від видобування й підготовки глини до збуту готової продукції), звернула належну увагу на особливості традиційного розпису, дала ґрунтовну характеристику форм і типів глиняних виробів, зафіксувала важливі відомості про династії бубнівських гончарів, окремих самобутніх майстрів, походження та історію цього славнозвісного осередку. Вона досліджувала також світогляд та вірування, традиції та звичаї, що неухильно зберігалися багатьма поколіннями бубнівських гончарів. Л.Шульгіна вочевидь сприймала гончарство як цілісне явище національної культури, а не лише як галузь виробничої діяльності етносу. Вона вивчала бубнівську кераміку, її художньо-стильові особливості в контексті як подільського, так і українського гончарства, віднаходила аналогії у глиняних виробках Росії, Білорусії, Молдови, Польщі, Словаччини тощо.

Безумовно, дослідження Л.Шульгіної та зібрана нею колекція виробів бубнівських майстрів мають велику наукову і духовну цінність. Дослідниці вдалося зафіксувати, детально описати і вперше ввести в науковий обіг значний фактичний матеріал про один з найвідоміших центрів української кераміки – Бубнівку на Поділлі.

За матеріалами експедицій Ю.Александровича та Л.Шульгіної, що зберігалися у київських Сільськогосподарському музеї (понад 600 зразків), Музеї антропології та етнології ім. Хв.Вовка ВУАН (понад 60), Всеукраїнського історичного музею ім. Т.Шевченка (1 миска, альбом з 48 малюнками, придбаний установою у відомого подільського історика, етнографа С.Венгрженовського ще на початку ХХ ст.), а також колекції Українського відділу Російського музею у Ленінграді, яку було сформовано ще до I світової війни зусиллями К.Широцького, а у 20-х роках ХХ ст. співробітниці Етнографічного відділу музею М.Фріде (69 зразків), було підготовлено ґрунтовне дослідження "Орнамент бубнівського посуду" (1929)³². Воно логічно завершило та значно доповнило аналіз бубнівської кераміки 20-х рр. ХХ ст. з мистецтвознавчих позицій. Його авторку Євгенію Спаську – працівника Сільськогосподарського музею, співробітницю Етнографічної комісії ВУАН справедливо вважали одним з найкваліфікованіших спеціалістів у царині народних ремесел. Ця тема була центральною в її наукових інтересах, які охоплювали етнографію, археологію і мистецтвознавство.

Великий вплив на становлення Євгенії Спаської мав її вчитель, подвижник українського національного відродження Данило Щербаківський. На його семінари Є.Спаська готувала доповіді, збирала та експонувала зразки вишивок, ткацтва, кераміки, замальовувала орнамент. В її доробку є й глибокі дослідження з проблем гончарства, з-поміж яких помітне місце посідає згадана розвідка про орнамент бубнівського посуду. Як зазначала дослідниця, для написання статті нею було простудійовано понад 700 бубнівських гончарних виробів, виготовлених більш як 20-ма окремими гончарами протягом приблизно 70-ти років³³. Здійснюючи аналіз бубнівської кераміки, авторка поділила пам'ятки на три групи, давши їм детальну характеристику: неполив'яна, частково полив'яна ("ряба", "крапчаста"), полив'яна. У розвідці Є.Спаська дослідила і описала традиційний орнамент

бубнівських виробів, принципи і способи його нанесення, традиційну кольорову гаму, поливу, технологію розпису та його інструментарій.

Цінність дослідження Є.Спаської полягає ще й в тому, що вона зафіксувала у малюнках й подала трактування найпоширеніших елементів бубнівської орнаментики, виділяючи серед них загальноукраїнські, традиційно подільські і притаманні лише Бубнівці. Найбільш вживаним у цьому гончарному осередку авторка назвала рослинний орнамент, а основними його елементами вважала “вилогі”, “сосонку”, “косиці” і безліч похідних мотивів. До особливостей бубнівської орнаментики дослідниця віднесла мінімальне використання антропо- та зооморфних елементів, зображення ж сакральної символіки спостерігала лише на ритуальному посуді.

Зміст розвідки Є.Спаської свідчить про те, що дослідження бубнівських виробів докорінно змінило її погляд на народне мистецтво “як на творчість сталу, суто колективну, анонімну, без яскравих рис індивідуальності”³⁴. Науковець захоплюється самотутністю й індивідуальністю бубнівських майстрів, які “ніби квітководи, що один перед одним змагаються, скільки гатунків рослин можуть вони вивести а того самого насіння”³⁵. Працюючи за статистичним методом над масовим матеріалом з гончарства одного села дослідниця серед більш, ніж 700 пам’яток не знайшла двох абсолютно ідентичних, “...але вони так легко вкладалися в певні групи на підставі стилістичних ознак, що мій попередній, традиційний погляд на народне мистецтво... спочатку захитався, а потім зник, і на зміну йому прийшов інший – протилежний. Вдачу, вправність, індивідуальний смак, здатність перетворювати запозичене у окремих майстрів – все це, нарешті, я відчула як цілковиту несподіванку для себе на зразках виробів 20-ти майстрів трьох поколінь бубнівських ганчарів”³⁶.

Без сумніву, розвідка Є.Спаської зробила помітний внесок у дослідження українського гончарства. Її результати мають не тільки наукове, пізнавальне, а й значне практичне, прикладне значення. Для кількох поколінь дослідників, гончарів-практиків ця праця стала справжнім посібником для вивчення і збереження самотутнього мистецтва подільської кераміки.

Завдячуючи багатоплановій діяльності установ ВУАН, піднесенню масового народознавчого руху, творчій активності науковців, 20-і рр. ХХ ст., були одним з найбільш плідних періодів у дослідженні кераміки краю. І хоч вони й не увінчалися написанням комплексних, узагальнюючих праць про подільське гончарство, ця науково-дослідницька та збиральницька робота створила можливість нагромадити й зафіксувати, ввести в науковий обіг значний фактичний матеріал, створити безцінні колекції гончарних виробів, опублікувати ґрунтовні розвідки. Тодішній вагомий внесок у становлення етнографії як подільського, так і українського гончарства не втратив своєї цінності й актуальності у сьогоденні.

¹Скрипник Г.А. Роль Української Академії Наук в краєзнавчо-етнографічному дослідженні Поділля (20-і рр. ХХ ст.) // V Респ. наук. конф. з істор. краєзнавства: Тези доп. і повід. – Кам’янець-Подільський, 1991. – С. 355.

²Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (далі ІР НБУ). – Ф. 10, № 15230 – 15232., Скрипник Г.А. Етнографічні музеї України. – К., 1989. – С. 135.

³ІР НБУ. – Ф. 50, № 309.

⁴Грушевський М.С. Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання // Україна. – 1924. – № 4. – С. 6 – 12.

⁵Коротеньке звідомлення про діяльність Етнографічної Комісії при Українській Академії Наук // Етногр. Вісник. – К., 1925. – Кн. 1. – С. 90 – 94.

⁶Музиченко С.М. Біля витоків української радянської етнографії // Народна творчість та етнографія. – 1986. – № 4. – С. 21.

⁷ІР НБУ. – Ф. 10. – № 15230. – Арк. 35; № 17019. – Арк. 2 – 5; № 17152. – Арк. 1 – 7.

⁸Звідомлення Етнографічної Комісії Української Академії Наук за рік 1927-ий // Етногр. вісник. – К., 1928. – Кн. 6. – С. 139.

⁹Музиченко С.М. Вказ. праця. – С. 22.

¹⁰Коротеньке звідомлення про діяльність Етнографічної Комісії при Українській Академії Наук // Етногр. вісник. – Кн. 1. – С. 92.

¹¹Звідомлення Етнографічної Комісії Української Академії Наук за рік 1927-ий // Етногр. вісник. – К., 1928. – Кн. 6. – С. 141 – 144.

¹²ІР НБУ. – Ф. 10, № 17013 – 17015; № 17019. – Арк. 2 – 4.

¹³Там само. – Ф.10, № 15230. – Арк. 4; № 17019. – Арк. 5.

¹⁴Там само. – Ф. 10, № 15230. – Арк. 4 – 5.

¹⁵Там само. – Ф. I, № 12628.

¹⁶Там само. – Ф. I, № 16231. – Арк. 1 – 5.

¹⁷Нестуля О.О. Ю.С. Александрович про стан охорони культових пам'яток Поділля на початку 20-х років ХХ ст. // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження: Наук. збірник. – Хмельницький, 1995. – С. 156 – 157.

¹⁸ІР НБУ. – Ф. І, № 45508. – Арк. 1; Історія музею в документах і спогадах. – Вінниця, 1998. – С. 11.

¹⁹Звідомлення про діяльність Етнографічної Комісії Української Академії Наук за другу половину 1925 / / Етногр. вісник. – К., 1926. – Кн. 2. – С. 156.

²⁰ІР НБУ. – Ф. 10, № 13049. – Арк. 1.

²¹Александрович Ю. Повідомлення про ганчарство в с. Бубнівці та Жерденівці Тульчинської округи // Етногр. вісник. – Кн. 2. – С. 156.

²²Александрович Ю. Бубнівське ганчарство // Побут. – К., 1929. – Ч. 4-5. – С. 1-5; Його ж. Экспорт украинских кустарных изделий и исследования этого вопроса в гончарстве // ІР НБУ. – Ф. 10, № 12961 та ін.

²³Самарин Ю. Подольские гончары. – М., 1929. – С. 5.

²⁴Геппенер Н. Жерденівські ганчарі Лавренюки-Полив'яні. – К., 1928. – 28 с.

²⁵ІР НБУ. – Ф. 10, № 12961, 13044 – 13069.

²⁶Там само. – Ф. 10, № 13045. – Арк. 3.

²⁷Там само. – Ф. 10, № 13044. – Арк. 2.

²⁸Там само. – Ф. 10, № 13045. – Арк. 3.

²⁹Спаська Є. Орнамент бубнівського посуду // Матеріали до етнології. – К., 1929. – Кн. 2. – С. 201.

³⁰Александрович Ю. Бубнівське ганчарство // Побут. – Ч. 4 – 5. – С. 1 – 5.

³¹Шульгіна Л. Ганчарство в селі Бубнівці на Поділлі // Матеріали до етнології. – Кн. 2. – С. 111 – 201.

³²Спаська Є. Вказ. праця. – С. 201 – 223.

³³Борисенко В. Вчені-жінки на тернистому полі українського народознавства // Наше життя. – Нью-Йорк, 1994. – № 6. – С. 10.

³⁴Спаська Є. Вказ. праця. – С. 217.

³⁵Там само. – С. 214.

³⁶Там само. – С. 217.

Lidya Mel'nychuk. Academic Ukrainian studies and research of the pottery homecraft in Podillya region in 1920-ies.

In the history of the ukrainian ethnology 1920-ies were especially productive. Those years are characterized by growth of national consciousness and interest to their own history and culture, development of activity of the national scientific elite in the research and preservation for future generations of the cultural and historic heritage of Ukrainian people.

1920-ies were one of the most fruitful periods in the research of Podillya ceramics. An important contribution to ethnography of Ukrainian ceramics is still actual nowadays.